

Verkkommentarer till konserten med Trio Riche, Lidköpings konsertförening, 25 april 2026

Tenna Ahlberg

BERNSTEIN

Leonard Bernsteins Pianotrio för piano, violin och cello skrevs 1937 medan han studerade vid Harvard University. Flera melodiska idéer återanvändes för senare stycken; till exempel användes inledningen av andra satsen senare av Bernstein i hans första musikal, *On the Town*.

Leonard Bernstein var en mångdimensionell naturkraft i den amerikanska musikens värld som dirigent, kompositör, pedagog, pianist och mediefigur som balanserade mellan populär- och klassisk musik från Broadway till Carnegie Hall. Bernstein som kompositör är oftast ihågkommen för sina dramatiska teaterverk som *On the Town*, *Candide* och *West Side Story*, men hans "seriösa" klassiska kompositioner inkluderar scen- och balettmusik, tre symfonier, en konsertante-serenad och kammarmusik.

Bernsteins första publicerade verk var sonaten för klarinett och piano från 1942. Men flera år tidigare, 1937, komponerade en 19-årig Bernstein det som vissa kallat hans sanna "Opus 1", en tresatsig pianotrio som slutligen publicerades över fyrtio år senare, 1979. Även om Bernstein kategoriserade den som "juvenilia" är det ett fängslande verk fullt av självförtroende, energi och viss sofistikerad, om inte möjligen en föräning om Bernsteins mer mogna produktion.

Första satsen är en ganska ambitiös (och effektiv) essä i kontrapunkt med tre olika korta teman som väver in violin, cello och piano i imiterande texturer, drivna av rytmisk drivkraft och gnistrande figurationer, till en spännande klimax med en formell fuga ungefär i Bachs stil.

Den andra satsen, markerad "Tempo di marcia", är en skämtsam uppsättning variationer över ett melodiskt pizzicato-tema med "blues"-toner som inte bara antyder Bernsteins välbekanta stil utan faktiskt återanvändes för "*On the Town*." Variationerna är fulla av scherzando-synkoper som låter "jazziga" och "amerikanska" å ena sidan och lite som de neoklassiska upptågen hos Prokofjev eller Stravinskij å den andra.

Finalen börjar ganska prydligt med en atmosfärisk långsam introduktion som återupprepar första satsens fugala tema. Huvuddelen av sista satsen övergår i ett modalt tema som låter något som en östeuropeisk folksång med en zigenaraccelerando. Den efterföljande musiken skimrar av pulserande rytmisk energi som man kan förknippa med amerikansk tidsmusik från namn som Walter Piston eller, mer berömt, Aaron Copland som så småningom blev Bernsteins mentor och hans främsta lärare i komposition.

HAYDN

Joseph Haydns Pianotrio i G-dur, Hob. XV:25 ("Gypsy"), komponerad 1795 under Haydns framgångsrika London-period, är ett av hans mest kända verk. Trion är känd för sin virtuosa pianostämma och sin livliga final i ungersk stil. Verket representerar höjdpunkten av wienklassicismen. Under denna tid var pianotrios i praktiken ofta "sonater för piano med ackompanjemang av violin och cello", där pianot förde den melodiska huvudrollen, även om Haydn gav de andra instrumenten mer självständiga roller än många samtida kompositörer.

I. Andante (G-dur): Den första satsen är en variation över ett tema, som växlar mellan G-dur och g-moll, vilket ger en känslomässig kontrast. Satsen består av två repriserade temahalvor: Variation 1 börjar i g-moll, och variation 2 är tillbaka i G-dur. Variation 3 går i e-moll och låter violinen briljera. I sista variationen är det pianistens tur att glänsa i en intrikat och virtuos stämma.

II. Mellansatsen, Poco Adagio, är en långsammare, sjungande sats som har tredelad form. I A-delen är det pianot som är primus motor. En vaggande triolytm ackompanjerar. Om möjligt ännu vackrare är melodin i B-delen, som anförtrotts violinen: A-delen kommer tillbaka och avslutar.

III. Finale: Rondo all'Ongarese (Presto - G-dur): Den mest kända satsen, som gett trion dess smeknamn. Denna rondo är inspirerad av ungersk folkmusik ("Gypsy style" eller "all'Ongarese"), karakteriserad av snabba löpningar, livlig rytm och en energisk dialog mellan instrumenten. Johannes Brahms lär ha varit mycket förtjust i denna sats.

COPLAND

Detta korta stycke, för violin, cello och piano, är Coplands egen arrangemang av första satsen i hans symfoni för orgel och orkester från 1924. Det musikaliska innehållet kommer direkt från Orgelsymfonin—så direkt att trion faktiskt räknas som ett arrangemang snarare än en ny komposition.

Copland skapade två ytterligare arrangemang av första satsen: en för pianotrio (piano, violin, cello) och en annan för kammarorkester. De två kortare verken heter båda Prelude eftersom Copland behöll titeln på den symfoniska satsen när han återanvände musiken. Titeln "Prelude" har rötter i medeltiden: det beskrev musik som föregick en kyrktjänst, ett festspel, en balett, en opera eller ett längre musikstycke. I händerna på senare tonsättare som Chopin, Liszt och Debussy blev preludiet ett självständigt konsertstycke. Spelad med eller utan orgel, av 3, 16 eller 60 musiker, är Coplands Prelude spöklik men tilltalande, fint utformad och helt och hållet Copland.

RAVEL

Maurice Ravels pianotrio i a-moll (1914) är ett av 1900-talets mest hyllade kammarmusikverk, känt för sin tekniska briljans, emotionella djup och unika klangfärg. Verket komponerades under en intensiv period precis innan första världskrigets utbrott, vilket speglas i dess blandning av fransk elegans och dramatiska intensitet.

Trion är strukturerad i fyra satser som kombinerar traditionell form med moderna harmonier och influenser från baskisk folkmusik:

I. Modéré (A-moll): Första satsen öppnar med ett tema inspirerat av baskisk folkmusik (en zortziko), ofta beskrivet som dansant men vemodigt. Den är byggd på två huvudteman och intensifieras mot ett kraftfullt klimax innan den ebbar ut.

II. Pantoum. Assez vif (A-moll): Den andra satsen fungerar som ett scherzo och har fått sitt namn från en malajisk versform, vilket antyder en lekfull men strukturellt intrikat karaktär. Den kännetecknas av snabba, rytmiska stråkrörelser och pizzicato (strängknäppning).

III. Passacaille. Très large (A-moll): Den tredje satsen är en långsam, mörk och känslös passacaglia. Den bygger på en repeterande basfigur som långsamt byggs upp till en emotionell höjdpunkt för att sedan återvända till pianots ensamma röst.

IV. Final. Animé (A-dur): Den sista satsen är tekniskt krävande, särskilt för violinisten som inleder med ett arpeggio bestående av flageoletter. Den växlar i taktarter (5/4, 7/4, 4/4) och avslutas i en entusiastisk och ljus tonart.

Klangfärg: Ravel utnyttjar instrumentens fulla register och tekniska möjligheter för att skapa en orkesterliknande klang, trots den lilla sättningen.

Influenser: Verket förenar barockformer (passacaglia) med baskiska rytmer och fransk impressionism.

Bakgrund: Ravel färdigställde trion precis när han skulle ta värvning i första världskriget, vilket har lett till tolkningar om att musiken speglar en förkrigsstämning.

Verket fick sitt uruppförande i Paris i januari 1915. Pianotrion är i motsats till stråkkvartetten genomsyrad av den hantverksskicklighet och tekniska perfektion som är så kännetecknande för Ravels mogna verk, och som han också på senare år ständigt strävade efter. Det hindrade honom dock inte från att i 60 årsåldern säga att han gärna hade bytt de senare verkens tekniska fulländning mot ungdomsverkens konstlösa friskhet och styrka.

Den inledande satsen, Modéré, är skriven i 8/8 takt. Bakom denna ovanliga men tillsynes jämna taktart döljer sig dock ett mönster med 3-2-3-rytm som hämtats från en baskisk folkdans. Huvudtemat presenteras av pianot och övergår därefter till stråkarna. En coda byggd på huvudtemat avslutar satsen.

Den rörliga av de två mellansatserna, Pantoum: Assez vif, har tredelad scherzoform. Första delen öppnar med ett rytmiskt tema i pianot (första tonen spelas en oktav lägre): Det följs av ett tema i stråkarna med härligt spanskt sug. Den första delen återkommer på sedvanligt sätt och avslutar satsen.

Den långsamma satsen, Passacaille, är alltså en passacaglia. Det innebär att en basmelodi bildar underlag för ett antal variationer. Temat presenteras lågt i pianobasen: Detta passacagliatema för tankarna till inledningen i Sjostakovitj pianotrio e-moll.

I finalen, Animé, visar Ravel upp hela sin klangliga färgpalett. Huvudtemat får en ovanlig och främmande rytm med sin 5/4 takt. En coda baserad på huvudtemat avslutar detta mästerstycke.